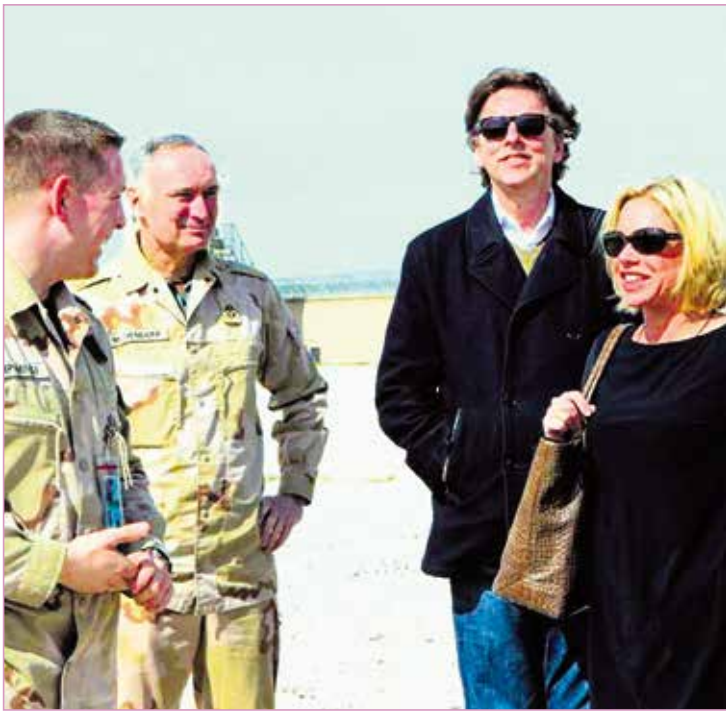

Vredes spiraal

Kwartaalblad van Kerk en Vrede, juni 2015, jaargang 11, nummer 2

Geweldloosheid & geloven

Jongstleden maart brachten de ministers Jeanine Hennis-Plasschaert van Defensie en Bert Koenders van Buitenlandse Zaken een bezoek aan de Nederlandse militairen in Mazar-e-Sharif, Noord-Pakistan.

Nederland is in oorlog en de kerk zwijgt

door Harry Pals

Nederland doet mee aan de westerse militaire interventies in de conflicten in het Midden-Oosten en Mali. Maar we beleven onze betrokkenheid daarbij niet als oorlog. Militairen beleven dat anders. "Nederland is in oorlog, Nederlandse kerkleden vechten als soldaten daarin mee, maar de kerk zwijgt erover", hoorde ik enige tijd geleden een legerpredikant zeggen. En hij heeft gelijk.

Er was een uitzondering: PKN-scriba Arjen Plaisier schreef er ooit zijn 'commentaar bij de tijd' over (op de website van de PKN, 25 september 2014). Plaisier wijst daarbij op eerdere oorlogen waarbij Nederland zich liet betrekken en die onder valse voorwendsels begonnen zijn (Irak) of rampzalig afliepen (Libië). Maar daarna komt hij weer aanzetten met het traditionele frame van de rechtvaardige oorlog; alleen op de daarbij horende vraag, of er een bevoegde autoriteit is, die de oorlog verklaart

geeft hij een positief antwoord, bij de andere criteria twijfelt hij. Toch maakt hij de sprong naar de conclusie: "We zijn in oorlog met IS. ik zie geen andere optie", en hij eindigt met "God zegene de greep". Waarom moet een christen de oorlog een zegen meegeven?

Het geijkte patroon

Het is het geijkte patroon: er is geen andere optie! Of: we moeten iets doen! Dan maar

oorlog – zonder te onderzoeken of oorlog vrede oplevert, en wat voor vrede. Heeft de kerk niet meer te bieden dan het wereldse, altijd weer vanzelfsprekend lijkende antwoord van het grijpen naar geweld? Heeft de kerk niet juist de taak om alle redeneringen die tot geweld concluderen wantrouwend te bekijken? Heel nuchter op grond van de resultaten in het verleden, maar ook vanwege een Heer

- IN DIT NUMMER:
- 3 Pacifisme is niet voor watjes
 - 4 Een knuffel van Tutu
 - 5 De realiteit van Oscar Romero
 - 6 Vrede en veiligheid zijn te leren
 - 8 Maagdenhuis: via bezetting naar bevrijding
 - 9 Religie en geweld
 - 10 Dertien minuten te laat
 - 11 'Nooit lichter ving de lente aan'
 - 12 Agenda & Column

die erdoor gekenmerkt werd dat hij liever zelf stierf dan dat hij anderen doodde. Majoor Gijs Tuinman kreeg de militaire Willemsoorde voor 'moed, beleid en trouw', want hij ging als uitgezonden militair voorop in de strijd. Wat hield dat in? Dat wordt zo beschreven: door zichzelf bloot te geven

(vervolg op pagina 2)

Kritisch vaarwater

Het is van het grootste belang dat we als ledenorganisatie acte de presence geven. Niet alleen omdat ons kantoor op een nieuwe locatie huist, maar ook omdat we heel serieus onze toekomst moeten bezien. We komen in kritisch vaarwater als we niet spoedig de

financiën op orde krijgen. Nodig zijn we als *Kerk en Vrede* heel zeker, maar we hebben niet het benodigde geld daarbij. Er is hard gewerkt aan een project dat zinvol kan zijn en voor subsidie in aanmerking kan komen, maar het vergt nog wel even inspanning om dat

goed in de fondsenmarkt te krijgen. Ondanks de komst van de projectcoördinator Janneke Stegeman, waar we heel blij mee zijn, willen we toch onze zorgen als bestuur met u delen. Sla bladzijde 3 daarom niet over.

J.A.B.

lokte hij vuurcontact uit, en daardoor gaf de vijand zijn positie prijs. Tientallen Talibanstrijders vonden de dood – maar dat wordt door onze koning verhuld met de zin die hij uitsprak bij de plechtigheid: “In totaal werden bij deze operatie twee valleien vrijgemaakt van Taliban.” Waar zijn de doden, de lichamen, de mensen? Waar is het lijden?

Tuinman zegt (in een interview in de NRC): “In Afghanistan zijn we boven onszelf uitgestegen.”

Niet toevallig waren Tuinman en Marco Kroon (een andere ontvanger van de Willemsorde) trotse eregasten bij de Nederlandse première van *American Sniper*, de harde Amerikaanse film over scherpshutter Chris Kyle.

Kijken met compassie

Het gevaar ligt op de loer dat we de werkelijkheid op de grond vergeten en alleen nog de militaire taal spreken, over doelen en resultaten. We vergeten dan wie de Taliban zijn – dat het ook Afghanen zijn, mensen die geraakt zijn door de decennialange uitbuiting van hun land door opeenvolgende buitenlandse machten, mensen die in de religie het voertuig voor de strijd hier tegen zien.

Hetzelfde kan gezegd worden van de opstandelingen die Nederlandse militairen nu in Mali bestrijden: bij hen speelt ook mee dat zij zich verzetten tegen een centralistisch en corrupt regime. Christenen oefenen zich in het kijken met compassie naar de geschiedenis en de strijd van deze volken. Zij willen liever wegen zoeken om te verbinden dan om te doden. Vorige interventies van westerse landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika hebben mede de monsters opgeroepen die we nu weer willen bestrijden. Het is heel begrijpelijk dat Irake-

zen de bedoelingen van de Amerikanen en hun partners wantrouwen: IS kan niet begrepen worden zonder kennis van tientallen jaren bruto geweld in het Midden-Oosten. Eerst werd Irak uitgemergeld door dertien jaar met vergaande sancties, en daarna kwam de Amerikaanse invasie van 2003. Samen hebben die geleid tot de dood van meer dan een miljoen Irakezen.

Dat Fallujah de stad is die als eerste in handen van IS viel heeft een reden: deze stad werd door de Amerikanen in 2004 verwoest met radioactieve wapens, en de inwoners kampen als gevolg daarvan met kanker en misgeboorten. Weer kiezen voor geweld omdat we niet anders denken te kunnen, leidt onherroepelijk tot nieuwe escalaties, en opnieuw zullen we dan horen: we moeten iets doen, we kunnen niet anders dan dit keer voor geweld kiezen.

‘We moeten iets doen’

Er zijn geen makkelijke of snelle oplossingen. Maar laten we om te beginnen doen wat we kunnen doen.

Allereerst denk ik dan aan het ophouden met het leveren van wapens. Overheden en wapenhandelaars hebben jarenlang voor biljoenen aan wapens geleverd aan het kruitvat dat het Midden-Oosten is. Wat doet onze minister van defensie op een wapenbeurs in Abu Dhabi? Waarom spreekt de kerk daar geen schande van? Ook de rechtstreekse financiers van de oorlog kunnen veel harder aangepakt worden.

Op de lange termijn is een heel ander Midden-Oostenbeleid nodig, dat niet gebaseerd is op eigen belang (olie, wapenhandel, strategische posities) en waarbij dubieuze bondgenootschappen (Saoedi-Arabië, Qatar) worden herzien. Daarnaast moet Nederland – met het Internationaal Strafhof binnen zijn grenzen – weer een plek worden van vrede en recht; Nederland zou ontmoetingen tussen de vechtende partijen moeten faciliteren.

Genoeg te doen voor de kerk, lijkt me.

De auteur is pastor van de EUG-Janskerk te Utrecht.

Colofon

Vredesspiraal is het kwartaalblad van de Vereniging Kerk en Vrede.

Redactie

Mark Akkerman, Benjamin Baars, Jan Anne Bos, Héleen Broekema, Arie de Bruijn, Rob van Essen, Lambert van Gelder (eindred.), Leen van den Herik, Yosé Höhne-Sparborth.

Kerk en Vrede

Kerk en Vrede is een landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid. Het alom heersende geloof in geweld – ook binnen de kerken nog niet overwonnen – moet weerlegd en ontzenuwd worden. Elke poging tot (christelijke) rechtvaardiging van militair geweld en van voorbereiding daartoe verhindert de dienst der verzoening waartoe kerken en christenen geroepen zijn.

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een abonnement op Vredesspiraal en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. IBAN: NL74 INGB 0000 4353 82

Lezersbrieven

Lezers kunnen altijd reageren via onderstaande adressen. De redactie rekent op bijdragen van ca. 350 woorden. In voorkomende gevallen behoudt de redactie zich het recht voor om bijdragen eventueel in te korten.

Adres

Kerk en Vrede Vredesspiraal
Postbus 1528
3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666
info@kerkenvrede.nl of
a.debruijn@kerkenvrede.nl
www.kerkenvrede.nl
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede

Layout

terp10.nl

Druk

Narratio, Gorinchem

ISSN-nr. 1574-2725

Pacifisme is niet voor watjes

Jan Anne Bos

Een wereld zonder oorlog, zonder geweld: wie verlangt er niet naar? Ondertussen staan de kranten elke dag vol van oorlog, geweld, langslappende conflicten – er komt geen einde aan. Veel christenen lijken verlegen met al dat geweld. En dat is begrijpelijk, want veel conflicten lijken onoplosbaar, en als individu voel je je al snel machteloos.

Kerk en Vrede wil een expertisecentrum zijn voor pacifisme en geweldloos verzet. Wij geloven in geweldloos verzet. We willen met kerken zoeken naar creatieve vormen van pacifisme. We willen laten zien dat het afwijzen van geweld niet iets is voor watjes, maar dat het de meest krachtige en creatieve manier van verzet is. Om een krachtig pacifistisch

Jouw kerk lid van 'Kerk en Vrede'?
Ja, waarom eigenlijk niet!
Voor! Natuurlijk!

alternatief te bieden hebben wij uw steun nodig. Wij willen u als kerkgemeenschap vragen om kerklid te worden van *Kerk en Vrede*. Voor uw bijdrage van € 250,- per jaar ontvangt u:

- Als welkomstgeschenk onze bundel met vredesliederen 'En alle angst voorbij'.
- Viermaal per jaar dit magazine *Vredesspiraal*, vol inspirerende verhalen over pacifisme.
- Tweemaal per jaar preek schetsen over aansprekende thema's over omgaan met conflicten.
- Tweemaal per jaar een inhoudelijk artikel over pacifismevrede en geweldloos verzet, voor in uw kerkblad.
- Daarnaast kunt u ons uitnodigen voor een lezing of workshop in het kader van vorming en toerusting of voor een

workshop vredesliederen zingen in het kader van Songs of Peace. Meer daarover leest u op www.kerkenvrede.nl.

Wij vragen u of u in uw plaatselijke gemeente of parochie deze oproep aan de orde wilt stellen. Het zou een belangrijke verbreding van ons draagvlak kunnen worden. Deze tekst die we in het jubileumjaar al naar ongeveer duizend kerken hebben gestuurd, geeft duidelijk genoeg de motieven voor deze vraag aan. Maar staf en bestuur (e.a.) van Kerk en Vrede zijn graag bereid om bij te dragen aan het gesprek, als de vraag aan de orde komt. Helpt u zo mee om na te denken over vrede en pacifisme, ook in uw kerk? Wij nodigen u van harte daartoe uit! Vrede en alle goeds,

De auteur is secretaris van Kerk en Vrede.

Verloren jeugdijaren

door Leen van den Herik

Recent verscheen, op verzoek van de auteur kort voor haar overlijden, een heruitgave van het boek *Verloren jeugdijaren 1942-1946*, geschreven door *Rita Schilling*.

In 1995 maakte zij van haar dagboekaantekeningen, gedichten en tekeningen uit haar 'Indische kamptijd' in eigen beheer een boek. Inmiddels zijn wij twintig jaar verder en vieren we het zeventigste bevrijdingsjaar.

De auteur is vorig jaar overleden, maar wij mogen haar verhaal toch nog doorgeven aan elkaar en de komende generaties, opdat "zij die het lezen hierdoor misschien genuanceerder kunnen oordelen over deze 'verloren jaren', zoals het door velen uit het toenmalige Nederlands-Indië wordt ervaren." Zij zullen helaas moeten erkennen dat dit verhaal voor menigeen nog steeds een kennismaking is met een onbekend verleden. In de epiloog schreef zij:

Ik meende, dat 'het' wat mij betreft voorbij was. Tot mijn verbazing kwam de oude woede weer boven, toen begin 1995 bleek dat de media geen of nauwelijks aandacht besteedden aan het oorlogsverleden van de Indische Nederlanders in verband met 'vijftig jaar bevrijding'. Toen ik vernam, dat de bevrijding van 'Indonesië' nu wordt

geïnterpreteerd als het bevrijdende einde van de koloniale onderdrukking door Nederland, dat dié bevrijding in augustus 1995 ook door de Nederlanders gevierd zou moeten worden, richtte mijn woede zich grommend op. Ik besloot het 'beest' niet te sussen met redelijke argumenten. Daarom breng ik alsnog mijn getuigenverlag van de periode 1942-1946 onder Japane bezetting op Java en 'vergeten' in Thailand, in de openbaarheid. Misschien zal het eraan bijdragen, dat tenminste het lezende publiek zal begrijpen, hoe Nederlands koloniale verleden tot een roemloos einde is gekomen. [...] Dit jaar, nu de 'vijftigste 5 mei' uitbundig gevierd is, heb ik de indruk dat veel, zo niet alle Nederlanders, bevangen zijn door een grote verlegenheid over Nederlands koloniale verleden. Daarom vrees ik, dat er voorlopig geen ruimte zal

zijn voor onbevooroordeeld nadenken over wat er in Nederlands-Indië heeft plaatsgevonden.

Het is redacties van kerken/of parochiebladen toegestaan om fragmenten uit dit boek met bronvermelding op te nemen, hetzij in het kader van een boekbespreking, hetzij bij de herdenking in augustus van de bevrijding van Nederlands-Indië.

Rita Schilling: 'Verloren jeugdijaren 1942-1946'. Uitg. Narratio, Gorinchem, 2015. 106 blz. € 15,-. Voor lezers van de *VredesSpiraal* geldt een korting (van € 15,- voor € 10,-). Het boek kan worden aangeschaft bij *Kerkboek* via telefoon 030-2936804 of www.kerkboek.nl

Een knuffel van Tutu

door Rob van Essen

De 18-jarige Neha Gupta ontving onlangs in Den Haag de Internationale Kindervredesprijs uit handen van de Zuidafrikaanse bisschop Desmond Tutu. Sinds zij op haar negende jaar werd getroffen door de kansloze situatie van weeskinderen in India, heeft ze zich ingezet om hun lot te verbeteren. Meer dan 25.000 kinderen, ook buiten India, hebben de kans gekregen zich uit de spiraal van armoede te bevrijden. Het is bijzonder dat het haar ook lukt andere jongeren te bewegen zich voor leeftijdsgenoten in te zetten.

Ik moest aan haar denken toen een paar weken later Gijs Tuinman tot Ridder in de Militaire Willemsorde werd geslagen. Dat iemand geroemd en onderscheiden wordt voor betoonde moed en leiderschap en het te hulp komen van zijn manschappen is meer dan terecht. Wat bij mij echter meer en

meer begon te schuren tijdens het ceremonieel was het 'taptoe Delft'-ongemak. Legers en militairen zijn er om het vuile werk op te knappen. Aanvankelijk werd rond de missie naar Afghanistan door politici vooral het humanitaire aspect benadrukt. We gingen scholen bouwen en vriendschap met de bevolking sluiten. Maar al snel kwamen we in een vuile oorlog terecht die, ook nu we daar weg zijn, 'gewoon' doorgaat. Vijfentwintig Nederlandse militairen sneuvelden. Ook het dappere optreden van Tuinman kon niet verhinderen, dat zijn kameraad stierf. Oorlog is vuil werk en maakt meer kapot dan ons lief is. Zelden staan we stilbij

de tallozeburgers die per ongeluk omkomen. Zoals een bruiloftsfeest dat door *friendly fire* wordt opgeblazen. In een jaar waarin de wapenindustrie niet onder de crisis te lijden zal hebben, is het goed bij Neha Gupta en haar leeftijdsgenootjes stil te staan. Ze wonen in India, in de getto's van Amerika en de vluchtelingenkampen in Libanon en Turkije.

Terwijl volwassenen miljoenen per dag in de oorlog investeren, zoeken zij naar creatieve wegen om geld in te zamelen en elkaar te helpen. Het was Martin Luther King die zei dat geld dat naar de oorlog gaat, diefstal van de armen is. Het is hier niet de plek om het al dan niet hebben van een leger te

bespreken. Als ik hoor van de gruwel van de 'kalifaatstaat IS', dan kan ik weinig met de woorden van Jezus "de vijand lief te hebben". Soms moeten we kennelijk – maar liever niet in Gods naam – vuile handen maken. Maar

Ontmoet Palestina

In het voorjaar van 2003 las ik een artikel in dagblad Trouw over Daoud Nassar en de Tent of Nations. Ik was na drie jaar studeren toe aan avontuur en praktische kennis en besloot om Daoud en de familie drie maanden te gaan helpen. Sindsdien voel ik mij thuis in Palestina. Ik voel me thuis bij de familie Nassar, maakte vrienden door heel Palestina en voel altijd een soort levendigheid wanneer ik er ben. Palestina is een land van uitersten. De Palestijnen hebben ontzettend veel meegemaakt, allemaal ondervinden ze veel problemen in hun dagelijkse leven kortom iedereen heeft een verhaal te vertellen. Het is bijzonder om te zien dat ze ondanks alles erg gastvrij en positief zijn gebleven. Schokkende verdrietige momenten wisselen zich af met bijzondere momenten. Dit maakt Palestina zo intens. In een dusdanig intense omgeving leer je snel,

over mensen maar ook over jezelf. Sindsdien ben ik meerdere malen terug geweest om mijn passie en liefde voor dit land met vrienden en familie te delen. Ik merk dat de mensen die ik Palestina laat zien erg van deze reizen genieten en ik zelf ook. Daarom ben ik van plan de komende jaren reizen te gaan organiseren naar Palestina. Komende zomer zijn de eerste twee reizen. Van 28 juli tot en met 5 augustus en van 7 tot en met 15 augustus zullen deze informele, gezellige maar volledig verzorgde reizen plaatsvinden. Deelnemen kost € 750,- inclusief vliegticket, overnachten, vervoer, rondleidingen, ontbijt en avondeten. Contact opnemen kan via benjaminb@live.nl of www.facebook.com/ontmoetpalestina.

Benjamin Baars

wat moeten al die kleurige vlaggen en vaandels dan op het Binnenhof? Al die keurig geperste uniformen, de vrolijke marsen en al die politici die weer eens vooraan moeten staan. En onze nieuwe koning, vermomd als militair die, als er gevochten zou moeten worden, natuurlijk snel naar een veilige plaats wordt gebracht. Neha kreeg haar prijs in de Ridderzaal en Tutu reikte hem uit. Hij deed het weer met passie en er was muziek

en applaus. Want mensen die zich onderscheiden, mogen best in het zonnetje gezet worden. Misschien was het een idee geweest bij Tuinman dat gezwaai met vaandels en geschreeuwde commando's achterwege te laten. We hadden ook daar gewoon Tutu moeten vragen of hij zo'n man, die onze oorlogen moet voeren, de zegen wilde geven en een zoen aan zijn vrouw die zo in de rats heeft gezeten.

Een oproep van Tutu

"Sluit u a.u.b. aan bij de oecumenische Kairos-Beweging en werk openlijk en in grote solidariteit eraan mee dat de vrijheid voor Palestina groeit. Dan kan Israël ook vrij zijn."

Zo besluit Desmond Tutu, de anglicaanse emeritus-aartsbisschop van Kaapstad en winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede zijn open

brief aan de Voorzitter van de Duitse evangelische Kerkentag, aan de Raadsvoorzitter van de Evangelische Kerk in Duitsland en aan de Voorzitter van de Werkge-meenschap van Christelijke kerken.

Dat is geen kwestie van antisemitisme. "Drijf handel met Israëli, houd van ze. Maar steun de machinerie

van een apartheidsstaat niet – niet militair, niet economisch niet politiek." Omdat de verhoudingen in het Heilig Land totaal abnormaal zijn, kun je daar geen normale zaken meer doen.

Volledige (Duitse) versie op www.lebenshaus-alb.de

De realiteit van Oscar Romero

door *Yosé Höhne-Sparborth*

Bij mijn vertrek uit Colombia, 17 mei, droegen de zusters Teresianas me op om te bidden tot Romero en hem te smeken voor Colombia te doen wat hij voor El Salvador deed. Want Colombia is erger dan Irak, denk ik wel eens. Irak is vreselijk, al vijfendertig jaar. Colombia is erger, al 200 jaar. Je mag lijden niet langs een meetlat leggen, op die manier bedoel ik het niet.

Maar Colombia is uitzichtlozer dan Irak. Een elite die niet wil opmerken wat ze in haar eigen achtertuin aanricht. Een elite die in eigen land waarneemt volgens de wensen van de VS, en naar die wensen handelt uit eigenbelang. Colombia is strategisch evenveel waard als Europa: de poort naar Latijns-Amerika, toegang tot twee oceanen, enorm vruchtbaar, en schatrijk aan grondstoffen. Plus de gewillige elite. Sinds Panama zelf zijn Kanaal heeft, steeg Colombia in waarde voor de VS *to rule the world*.

De zes grootste steden tellen samen 507 gewapende, vaak intelligent handelende straatbendes, *pandillas* die grote wijken beheren. Dagelijks doden om terreur te zaaien. Het verschil met IS: ze doen het zonder ideologie, maar gaan 's zondags wel naar kerken. Christelijk terrorisme, al wordt het zo niet genoemd.

Diepste armoede onder de 34 procent of meer *desplazados*, soms gewoon massaal door de staat gedeporteerd, en geen media die er melding van maken. Het maakt onderdeel uit van het grote plan om Colombia tot uitvalsbasis te maken voor de voortgaande globalisering in Latijns-Amerika, En Azië is ook bereikbaar. Markt van uitbuiting.

Ik ben nu in El Salvador en vandaag bezochten we alle plekken die intens met Romero verbonden zijn. Overal op deze plekken lopen camerateams die mensen interviewen. En de verschillen tekenen zich af. We waren als laatste in het *hospitalito*, het kleine zie-

Boven zijn graf tombe, in de crypte van de kathedraal van San Salvador, hangt het portret van Oscar Arnulfo Romero y Galdámez (1917-1980). Hij was aartsbisschop van San Salvador sinds 1977 en werd in 1980 tijdens een kerkdienst vermoord. Op 23 mei jl. is hij zalig verklaard.

kenhuis voor terminale kankerpatiënten waar Romero als aartsbisschop woonde in een piepklein huisje en waar hij werd vermoord tijdens de eucharistieviering, vlak voor de consecratie. Naast het altaar een interview met een van de zusters. Je zag haar overgave om de realiteit rond Oscar Romero ervaarbaar te maken.

Bij zijn huisje waren twee camerateams bezig. Een mevrouw voor de camera, die wiebelde tussen aanbidding en zichzelf laten groeien in de belangstelling. En een priester, die met volle teugen genoot van de belangstelling die hem omringde dankzij de aankomende zaligverklaring van Oscar Romero.

De kathedraal. Hoe vat ik die samen? Bisschop Romero werd opgevolgd door zijn medewerker bisschop Arturo Rivera Damas. Een bisschop van dezelfde signatuur als Romero. De meerderheid van de priesters in die jaren, alsook enkele bisschoppen van El Salvador, waren deel van de *Kerk van de armen*. Na bisschop Rivera Damas

kwam een Spanjaard, La Calle. Een man van Opus Dei, een organisatie die zich kon verheugen in de liefde van Johannes Paulus II. La Calle liet de kathedraal voor veel geld opknappen. Hij haalde de schilders uit Spanje, in plaats van werk te geven aan Salvadoreños. De Tombe van Romero werd naar de crypte verplaatst. Donker, verwaarloosd. Er ontwikkelde zich binnen die kathedrale situatie de realiteit van de twee kerken binnen de r.-k. kerk. Op zondagmorgen kwamen de rijken om boven in de kathedraal naar de mis van La Calle te gaan. En de volkskerk ging naar beneden, naar de crypte, voor een mis bij de tombe van bisschop Romero. Dit zag ik tien jaar geleden. Het volk wilde, als elke zondag, Pinksteren vieren in de crypte onder de kathedraal. Ze mochten dat niet. Zoals het hoort bij een echte profeet: de geesten scheiden zich. Nu meer dan ooit, lijkt het. Maar die discussie is nog niet afgelopen. We gaan het zien.

Dit alles rond de voorbereiding op het grote feest.

Iedereen gaat aan de haal met Romero. Het onderscheiden der geesten is gevraagd. Verdienen aan Romero. Jezelf etaleren via Romero. Zoeken naar de herinneringen die de mens levend houden die hij echt was. Zoeken naar vormen om zijn beeltenis te schuren naar de maat die de hoge kaste wenst. In vroomheid en devotie verzinken omdat alleen daar troost te vinden is in dit verdomde leven. Alles kom je tegen. En bedelaars bij de ingang van de kathedraal. Allererbarmelijkste bedelaars, hopen op welwillende rijke toeristen. Romero: „Wie aalmoezen geeft omdat hij een schuld heeft aan de gerechtigheid, spot met de naastenliefde.”

Voor de reeks "Theologen die hebben bijgedragen aan kritische, maatschappij betrokken theologie" van de Vereniging voor Theologie en Maatschappij, schreef Yosé Höhne 'Een stem uit de kathedraal', bisschop Romero en zijn volk (1917-1980); voor € 7,- (excl. porto) verkrijgbaar bij www.narratio.nl of telefonisch 0183-628188.

Vrede en veiligheid kun je leren

door Jan Oberg

De wereld stikt van onnodig geweld en menselijk lijden. Als we onszelf opvoeden en 'out of the box' durven denken, kunnen we een wereld scheppen die beter is voor iedereen. Vrede en veiligheid kun je leren. Conflicten zijn er: in principe is dat o.k. Een mensengemeenschap zonder conflict bestaat niet; als die wel zou bestaan zou het een dictatuur zijn of hoogst vervelend. Maar hoe goed zijn we – als burgers, media en politici – in het omgaan met conflicten? Waarom zien we vaak conflicten die vermeden hadden kunnen worden en grof geweld waar al een kleinigheid, op tijd toegepast, grootschalige en langdurige oorlog zou hebben voorkomen?

Gebaseerd op een enige tientallen jaren ervaring wil ik hier een aantal aspecten van 'het conflict' bij elkaar zetten, waaruit consequenties kunnen volgen voor verantwoord en doelgericht handelen bij het bemiddelen en oplossen van conflicten. Conflicten zijn meestal veel ingewikkelder dan de partijen of zij die willen ingrijpen het voorstellen. Veel conflicten hebben ook existentiële dimensies. Als we conflicten konden leren analyseren en verstaan, en in een vroeg stadium niet vanuit onze onderbuikgevoelens snel partij zouden kiezen, zouden we een wereld hebben met meer vrede en veel minder lijden. Dat doen me met zien ook: we onderzoeken met medische deskundigheid de ziekte en behandelen patiënten, in plaats van ze te veroordelen. Een conflict is een probleem tussen partijen. De oplossing ervan ligt niet slechts bij individuen, maar in de wijziging van doelen, houding, gedrag en visie op de toekomst. Hoe eerder je conflicten aanpakt des te beter je ze kunt beheersen/oplossen. Zodra er geweld gebruikt wordt, hebben we met een veel groter probleem te maken, namelijk het aanvankelijke probleem plus vernedering, woede en wraakgevoelens. Conflictoplossing kan uitlopen zowel op een vreedzaam samenleven als op

een beschaafde scheiding, maar beide gaan volgens bepaalde verkeersregels. Zorg dat je eigen emoties niet met je op de loop gaan en geloof de volgende twee theorieën niet: a. dat er goed geweld is, dat kwaad geweld overwint, en b. dat de boosheid van de mens elk conflict verklaart.

Professionele conflictdokter
Zo gaat de professionele conflictdokter te werk, bijvoorbeeld met betrekking tot Joegoslavië, Irak, Libië, Syrië, Oekraïne, terrorisme of met conflicten van alledag in de eigen directe omgeving. Begin bij de diagnose. Als die fout is, gaat alles fout. Wees dus zorgvuldig met je

ven plek. Dat is het toneel waar de media over berichten. Het toneelstuk is echter veel breder. Kosovo ging nooit alleen over Kosovo, het ging over Centraal-Azië, Rusland, strategische belangen, de NAVO en de controle over de rest van Joegoslavië. De meeste mensen richten zich op het geweld, omdat dat menselijk lijden veroorzaakt en dood en verwoesting. Dat is in beeld te brengen. En dan kiest men snel partij. Onderliggende conflicten, waar het werkelijk om gaat en die het gebruik van geweld hebben gevoed, worden vaak over het hoofd gezien. In plaats van geweld te veroordelen zou je moeten vragen:

zijn ze bang voor en wat ze in de toekomst willen. Toon altijd respect en veroordeel niet, luister alleen en observeer. kijk bijvoorbeeld naar haat of angst in de ogen, let op de lichaamstaal en leg het allemaal vast.

Verkooppraat en werkelijkheid

Wat doen de partijen echt en waarom? Uiten ze hun bezwaren voornamelijk in woorden, gedachten of daden? Wordt er al in koelen bloede gemoord? Zeggen ze dit en doen ze het tegenovergestelde? Is hun gedrag authentiek of gaat het ze bijvoorbeeld om media-aandacht en sympathie? Maken ze gebruik van marketing-

diagnose: Wie zijn de partijen? Vaak zijn dat er meer dan je denkt en het zijn er nooit slechts twee. Normaal bestaan binnen elke partij talloze onderverdelingen, bijvoorbeeld regering ver-

Een mensengemeenschap zonder conflict bestaat niet; als die wel zou bestaan zou het een dictatuur zijn of hoogst vervelend.

sus oppositie, nationalisten versus niet-nationalisten, meerderheden versus minderheden. De partijen staan in verhouding tot elkaar wat betreft tijd en ruimte; ontdek de structuur en de vele lagen van het conflict. Conflicten spelen zich af op een geografisch te omschrij-

waarom doen ze het? En wanneer je dat weet, help hen dan te stoppen. Gewoon de partijen in het conflict aanzeggen te stoppen met gewelddadigheid – een staakt het vuren en verder niets – zonder het onderliggende conflict te benoemen, is amateurisme. Als conflicten goed behandeld worden zal het geweld afnemen. Je ziet veel geweld omdat mensen geen beter gereedschap hebben. Nodig alle partijen uit voor een bijeenkomst, of ga ze vragen hoe ze elkaar zien, hoe ze zich tot elkaar verhouden; vraag naar oud zeer, trauma's. Vraag hoe ze zichzelf zien (vaak als onschuldig natuurlijk), hoe ze de anderen zien (vaak als de boosdoeners, natuurlijk); waar

bedrijven om hun zaak te 'verkoop'? Hanteren ze één of een dubbele standaard? En houd als analist je eigen vooringenomenheid en sympathie in bedwang. Conflict is een probleem dat opgelost moet worden, niet een kwestie van goede tegenover slechte mensen. Zorg dat je de problemen begrijpt, voordat je de partijen be- of veroordeelt, en zeker voordat je partij kiest. Maak gebruik van geschiedschrijving, interviews, media, publieke standpunten. Maak onderscheid in wat verkooppraat is en wat de werkelijke onderwerpen zijn die de partijen verdelen. Een conflict is iets tussen partijen, meervoud dus, en niet beperkt tot één partij, één land of leider. Irak kan

niet alleen worden verklaard uit het bestaan van Saddam, Oekraïne niet vanuit Poetin alleen. Verschillende partijen zullen je verschillende versies geven van waar 'het' allemaal om draait. Kijk waar die elkaar overlappen, waar er toch wederzijds begrip is ondanks het conflict. Vergeet niet dat de strijdende partijen één ding gemeenschappelijk hebben, namelijk dat ze het erover eens zijn dat de inzet van de strijd belangrijk voor hen is. Daar zit een aanwijzing voor een oplossing.

Verder is de vraag van belang: is het conflict al uitgedbroken of nog latent? Konden we op tijd waarschuwen? Kunnen we er vroeg bij zijn, zodat het niet te ernstig wordt? Gaat het om verschillende waarden of om het delen van waarden die beide partijen belangrijk vinden? Is het conflict symmetrisch of asymmetrisch? Welke economische politieke, godsdienstige, culturele, militaire elementen spelen erin mee? Gaat het om belangen of motieven? Is het ook een kwestie van gender?

Volledig respect

Vertrouw nooit zwart-wit waarnemingen of een bron die beweert dat er slechts twee partijen zijn, waarvan de een goed en de ander slecht is. Vraag altijd welke partij niet werd gehoord in dit publieke verslag. Doe niet aan sturende vraagstelling, maar stel nauwgezet dezelfde vragen aan alle partijen om dezelfde informatie te krijgen. Ga nooit af op een of twee rapporten van media, maar controleer ook de inzichten en opvattingen van andere partijen. Als je de conflictzone niet binnen kunt gaan, haal dan de inzichten van alle partijen van hun websites en weblogs. Lees de rapporten van westerse en niet-westerse nieuwsagentschappen. Zet de partijen zo breed mogelijk neer. Partijen die

je weglaat, zullen zich misschien laten horen met terroristische activiteiten.

Respecteer alle partijen volledig, hoewel je persoonlijke sympathie wellicht niet bij hen ligt. (meestal vechten

Waarom zien we vaak conflicten die vermeden hadden kunnen worden en grof geweld waar al een kleinigheid, op tijd toegepast, grootschalige en langdurige oorlog zou hebben voorkomen?

mensen niet voor hun lol). Luister zorgvuldig naar wat ze zeggen (en misschien niet zeggen of waar ze niet over willen praten). Lees alles over ze en over het conflict voordat je met hen praat, maar als je met hen spreekt vergeet dat alles wat je hebt gelezen en luister intensief. De belangrijkste bronnen voor je kennis zijn de mensen in het conflict. Altijd!

Tenslotte: zoals een arts nooit over een patiënt hoort te praten die hij niet gezien heeft, zo zou een conflictdokter geen uitgesproken mening over een conflict moeten ventileren zonder gedegen bestudering van het conflict en de betrokken partijen.

Diagnose en prognose

Op basis van dit alles kun je je diagnose stellen. Daarna maak je een prognose: Wat gebeurt er met het conflict; als partij A dit doet hoe zal B dan reageren. En als wij als bemiddelaars iets voorstellen, hoe zullen alle partijen dan reageren en welke zetten zullen ze doen? Denk heel wat stappen vooruit en gebruik je inlevingsvermogen om er achter te komen wat je mag verwachten dat de andere deelnemers gaan doen.

Dan moeten alle partijen een proces van consultaties door; eerst een-op-een en dan meer en meer. Invalshoek is vooral de toekomst, geen verwijten naar het verleden: Wat zou een par-

tij willen zien gebeuren in de toekomst? Veel brainstorming, langzaam bewegend in de richting van een kernidee, en dan als laatste de onderhandelingstafel. Alleen amateurs slepen mensen rechtstreeks van de slagvelden naar de tafel; en mislukte onderhandelingen zijn erger dan geen onderhandelingen. Alleen beginnelingen komen bijeen op een plaats waar de media buiten wachten.

Een conflict is opgelost, als houding, gedrag en opvattingen over de toekomst bij de conflicterende partijen gewijzigd zijn. Niet wanneer een grote knaap de arm van een kleintje heeft omgedraaid, maar wanneer alle partijen meegedaan hebben aan een bemiddelings/onderhandelingsproces en van harte het resultaat aanvaarden. Zonder instemming, bijvoorbeeld door een referendum of andere raadplegingen zal een vredesovereenkomst breken.

Een conflict is opgelost, als de partijen pijn, kwaad, verzoening en vergeving op de agenda kunnen zetten. Misschien moet er een waarheidscommissie aan te pas komen en projecten die mikken op heling op lange termijn.

Wetenschap en kunst

Conflictoplossing is een wetenschap: Oorlog voeren vereist militaire kennis en even zoveel training en onderzoek op middelbaar en hoger onderwijsniveau. (Er zijn nu 'Vrede en conflict studies' op zo'n 800 universiteiten en colleges wereldwijd, vooral buiten het Westen). Conflictoplossing is ook een kunst: Je hebt creativiteit nodig om een betere toekomst voor iedereen in het vizier te houden, waar de partijen zelf zijn vastgelopen in het heden en het verleden (verwijten) en natuurlijk aan tunnelvisie lijden.

Hoe meer je weet van conflictaanpak, de wetenschap

en de kunst ervan, des te minder heb je geweld nodig. Verspreid daarom conflictoplossing en vrede maken op scholen, universiteiten en in de media. Mensen die de beslissingen nemen, horen conflictdeskundigen onder hun adviseurs te hebben. Behalve militaire academies zijn dus ook academies voor conflictoplossing nodig.

Je kunt een conflictdeskundige worden, voorbij het geklungel aan de vrede. Dan help je het lijden van de wereld, geweld en oorlog terug te dringen en schep je vrede. En met vrede komen veiligheid en ontwikkeling. Vrede stelt ontwikkeling veilig en ontwikkelt veiligheid, een doorgaand proces naar een samenleving die beter is voor allen. Vrede kun je leren. Maar alle militaire academies van de wereld onderwijzen de vrede natuurlijk niet. Die blijven steken in het leren van geweld. Daarom ziet de wereld er zo uit. Maar dat hoeft dus niet.

De auteur van nevenstaand artikel, de socioloog Jan Oberg, werd in 1951 geboren in Denemarken. Sinds 1986 werkt hij in Lund (Zweden) bij de plaatselijke universiteit en bij de 'Transnational Foundation for Peace & Future Research', die hij in 1986 heeft opgericht. In universiteitsverband heeft hij tot nu toe al 3500 gedrukte bladzijden gepubliceerd, waarvan tien boeken. In zijn spaarzame vrije tijd is hij een verdienstelijk kunstschilder.

Maagdenhuis: via bezetting naar bevrijding

door Benjamin Baars

“De taak van het conflict is om de macht weer zichtbaar te maken.” Jacques Rancière spreekt een zaal vol studenten en sympathisanten toe in het Maagdenhuis. Volgens de Franse filosoof wordt in de universiteit, net als door het hele educatieve systeem, een bepaalde manier van denken opgelegd; het ‘managementdenken’. Geïstitutionaliseerd individualisme, ieder voor zich en de markt voor ons allen. De verliezer is schuldig, je bent er zelf verantwoordelijk voor, dat je ‘menselijk kapitaal’ omgezet wordt in profijt. Als student moet je een individuele winst- en verliesrekening maken bij alles wat je doet; anders val je misschien buiten de boot. Is de strijd van deze student niet een strijd van ons allemaal?

Op 25 februari kwamen duizenden studenten en docenten in Amsterdam samen om te laten zien dat de protesten tegen het huidige beleid niet alleen komen van “een kleine groep radicale studenten”, zoals voormalig UvA-voorzitter Louise Gunning de studenten omschreef. Het protest eindigt met de ‘bezetting’ of ‘bevrijding’ van het Maagdenhuis.

Verkapte bezuiniging

Al jaren is er verzet tegen, wat Ewald Engelen beschrijft als de financialisering van de universiteit en de uitwassen hiervan. In het artikel *Het Maagdenhuis als profitcenter* beschrijven Rodrigo Fernandez en Reijer Hendrikse gedetailleerd hoe er binnen de Universiteit van Amsterdam in twintig jaar veel veranderde. In 1995 doet de Nederlandse staat, in een verkapte bezuiniging, de panden waarin de UvA huist over aan de universiteit. Die vastgoedoverdracht lijkt een cadeau maar blijkt het paard van Troje. De gebouwen zijn verouderd en leiden tot kosten. De onderhoudskosten zijn hoog en er wordt bijvoorbeeld asbest ontdekt, schade 70 miljoen euro.

In 1998 maakt het universiteitsbestuur een groot vastgoedplan waarin vier grote locaties komen: voor natuurwetenschappen, medische wetenschappen, sociale wetenschappen en de

geesteswetenschappen. Daarnaast wordt de wet Modernisering Universitair Bestuur aangenomen. Alle, al afbrokkelende, verworvenheden van de Maagdenhuisbezetting van 1968 worden in één klap ongedaan gemaakt. Dankzij de wet wordt het universiteitsbestuur niet langer gehinderd door inmenging van medewerkers en studenten. De managementlaag, ontstaan door de noodzaak om vastgoed te beheren en financiering te stroomlijnen, heeft vrij spel. Omdat de overheid niet wil bijdragen aan te hoge behuizingskos-

woordigde. De studenten, verenigd in een open, leiderloze en democratische structuur waarbinnen wordt nagedacht en gediscussieerd, worden weggezet als niet bereid tot het sluiten van compromissen, onrealistisch en onduidelijk. Dit kan ook niet anders, een kant en klare oplossing voor de problemen is er niet.

Ideologisch verschil

De strijd op de universiteit staat model voor de grotere ideologische strijd in deze tijd. Tussen de protesterende studenten en de zittende macht zit een groot ideolo-

leven niet in een tijdperk van verandering maar in een verandering van tijdperk.” Aan het gecultiveerde egoïsme en de hebzucht komt hopelijk een einde. Frustratie en boosheid worden misschien wel omgezet in bewustwording en verzet in plaats van in misplaatste woede en passiviteit. De oproep van Joris Luyendijk voor de herintrede van de moraal sprak me erg aan. “Er wordt nog maar over één ding gemoraliseerd en dat is dat we vooral niet mogen moraliseren. Maar de afwezigheid van het gesprek over wie we willen zijn, leidt

“Wij vragen niet om een vrije universiteit / wij vragen om een vrije samenleving / want een vrije universiteit / in een kapitalistische samenleving / is hetzelfde als een collegezaal in een gevangenis”.

ten sluit het universiteitsbestuur met ABN AMRO een deal voor externe financiering.

Het studentenprotest

Het studentenprotest is volgens het bestuur geen gevolg van wanbeleid, de boodschap moet alleen beter worden overgebracht. De oplossing voor de problemen was het in de arm nemen van een nieuw pr-bureau, Capita BV dat eerder bedrijven zoals Vodafone en Microsoft vertegen-

gisch verschil, hun denken is op totaal verschillende uitgangspunten gestoeld. Voor de protesterende studenten is het onmogelijk om compromissen te sluiten, want daarmee legitimeer je de ideologie en de structuur van de machthebbers. De ideologieën van de twintigste eeuw, socialisme (de staat als oplossing) en liberalisme (de markt als oplossing) werken niet. Een alternatief is echter nog in de maak, dit vergt tijd en energie. Om met Jan Rotmans te spreken; “We

tot versplintering. Maar we moeten wel een permanent gesprek hebben over wat voor gemeenschap we willen zijn.” Het Maagdenhuis is een van de voorbeelden waar onrust en frustratie werden omgezet in een kritisch, constructief en open debat. Laten we hopen dat het een voorbode is van meer.

Religie en geweld

door **Janneke Stegeman**

In een kerkdienst werd dit gelezen uit Deuteronomium: "Daarom moet u alle volken die Hij aan u uitlevert vernietigen (7:16). Mijn oren spitsten zich, omdat ik me nu eenmaal bezig houd met het thema religie en geweld. Maar de kerkgangers om me heen behielden hun neutrale luisterpose. Na de dienst vroeg ik een groep jongeren of ze iets geks hadden gehoord in de lezingen. Nee, dat hadden ze niet. Ik las de tekst nog een keer. Pas toen ik vroeg of ze het nieuws hadden gevolgd over IS, viel het geweld in de tekst ze op.

In onze samenleving bestaat de neiging de islam te zien als een intrinsiek gewelddadige godsdienst, en zo anders als onze westerse christelijke traditie.

Wij christenen kunnen globaal gezien twee dingen doen: ons aan de zijde van de westerse cultuur scharen, en ons inderdaad geheel anders verklaren dan moslims. Als alternatief kunnen we ons afvragen wat de gevolgen zijn van de tendens, dat religie in het algemeen in de hoofden van sommige mensen vooral nog als karikatuur bestaat. Met religie houden zich nog een paar mensen bezig, die van de Verlichting niet zoveel hebben meegekregen. Religieuze mensen zijn irrationeel en vatbaar voor fundamentalisme. Het is een gangbaar geluid dat er zonder religie veel minder oorlog zou zijn.

Mythische gruwel

Ik maak me daar, als kritische, vrijbuitende gelovige zorgen om. Ik maak me zorgen om blindheid voor het geweld in onze eigen context. Over geweld, gepleegd uit naam van de islam horen we veel meer dan over TTIP, het nog te sluiten handelsverdrag tussen de VS en de EU.

IS is de verpersoonlijking van de mythische gruwel van geweld, de doden die vallen als gevolg van het vrije-markt kapitalisme met zijn cynische praktijken van uitbuiting en wapenhandel zijn veel minder zichtbaar. Ik ben bezorgd dat door reli-

gie als boeman aan te wijzen, andere oorzaken van geweld buiten beschouwing blijven. Evengoed, waar ik het hier over wil hebben: wat de relatie tussen de monotheïstische religies en geweld dan wel is.

Karen Armstrong, William Cavanaugh en anderen wijzen erop, dat conflicten zelden of nooit voortkomen uit religieuze verschillen alleen. De aanleiding voor een conflict is doorgaans een mengsel van economische, sociale en politieke factoren.

Het lijkt daarom een mooie oplossing te stellen dat gelovigen die geweld gebruiken geen 'echte' gelovigen zijn. Ik vind dat problematisch. Religie bestaat, denk ik, niet alleen of in de eerste plaats uit teksten, maar ook uit de ideeën en praktijken van haar aanhangers. Conflict doet zich overal voor waar mensen samenleven, en niet zelden roept dat geweld op. De religieuze mens is daarop geen uitzondering, en religieuze tradities zijn geen bastions van pacifisme. Noch ik, noch mijn medegelovigen, noch enige andere aanhanger van een religieuze overtuiging is immuun voor het virus dat geweld is.

Morele hoogvlakte

Hoewel religie zelden de oorzaak van conflict is, gaat religie in veel conflicten vroeger of later wel een rol spelen: voor veel mensen is het een centraal onderdeel van hun identiteit. Groepen die in conflict zijn beschrijven hun identiteit zo onderscheidend mogelijk, en religie is daarbij vaak een uitstekend hulpmiddel. Religie spreekt mensen aan op het persoonlijke en intieme niveau van hun diepste inspiratie, en biedt tegelijk samenhang aan een groep. Die combinatie maakt religie tot zo'n krachtig fenomeen, en maakt ook dat het moeilijk is er vat op te krijgen. Dat kan verschillende kanten op gaan. Wie een groep

mensen tot actie wil aanzetten, doet er goed aan zich te richten op het religieuze stukje van hun identiteit.

Religie is relatief makkelijk in te zetten om mensen, die om economische, politieke of sociale redenen toch al ontevreden waren, tot daden te bewegen. Een groep als IS doet dat dus ook. Religieuze mensen zijn gevoelig voor het idee dat zij de wereld vanaf een morele hoogvlakte bezien, met het gelijk aan hun kant. Het is het idee dat het in religie gaat om waarheid als een handzaam fenomeen, dat ingepakt en uitgevent kan worden. Monotheïstische religies hebben daar misschien nog wel meer last van: er is één god, één waarheid, één mal waarin de gehele diversiteit en complexiteit van het leven gepropt moet worden. Dat leidt gemakkelijk tot intolerantie en uitsluiting.

Gevaarlijke cocktail

Dat is bijvoorbeeld waar voor het conflict dat ik van enigszins dichtbij ken: het Israëliësch-Palestijns conflict. Dat is een conflict om land: een laat-koloniale macht claimde een land waar al mensen woonden. Religie speelde in eerste instantie geen rol – het zionisme was zelfs anti-religieus. Geleidelijk ging religie een belangrijkere rol spelen, en er ontstond een gevaarlijke cocktail van gewelddadig nationalisme en jodendom, van Palestijnse zijde beantwoord door een gewelddadige en fundamentalistische variant op islam.

Dat de dingen zo gegaan zijn is niet toevallig: het heeft te maken met westerse blindheid voor de gevaarlijke kant van het zionisme, ingegeven door de eigen koloniale geschiedenis en latent antisemitisme. Daar komt bij, dat religieuze tradities aanknopingspunten bieden voor de legitimering van geweld, zoals in het voorbeeld hier-

boven uit Deuteronomium. Natuurlijk, ik ken de kanttekeningen: de etnische zuivering waarvan de tekst spreekt heeft niet plaatsgevonden – het is een ideologie van later, en hetzelfde boek slaat ook een heel andere toon aan. Feit blijft dat we hier een ideologie aantreffen van andersgelovigen die uitgeroeid moeten worden, opdat de zuivere godsdienst ruimte krijgt.

Evengoed kan religie mensen ertoe brengen zich solidair te verklaren met alles dat leeft – tenslotte schepselen van God. Religies functioneren lang niet altijd als exclusieve systemen van kant-en-klare waarheden en gelijkhebbigheid. Religie kan mensen inspireren tot dankbaarheid voor het leven, verwondering en het verlangen plekken in te richten waar mensen tot hun recht komen. Moslims in Syrië en Irak zoeken vormen van geweldloos verzet tegen IS. Joden en moslims in Europa zoeken elkaar op: ze delen ervaringen van uitsluiting en de wens dat te doorbreken. Het zijn verhalen waar we veel minder over horen.

Eerlijke verhalen

Het potentieel van religieuze tradities in het tegengaan van geweld zit er, denk ik, ook in dat ze eerlijke verhalen vertellen.

Vanuit die nuchterheid en eerlijkheid zijn we, denk ik, beter in het onderscheid te maken tussen religieuze ideeën die leven geven en geweld breken, en voorstellingen die makkelijk leiden tot uitsluiting en geweld. Wat religieuze gemeenschappen kunnen doen, is plekken scheppen waar de neoliberale praktijk van commentaar wordt voorzien en mensen actief zoeken naar alternatieven voor geweld.

Dr. J. Stegeman is researcher in Old Testament, religion and conflict, en project-coördinator bij Kerk en Vrede.

Dertien minuten te laat

door Lambert van Gelder

Zeventig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog dringt het steeds duidelijker tot het Duitse volk door, dat het een gruwelijk deel van zijn oorlogsgeschiedenis alsmaar heeft verdrongen. Pas nu het overgrote deel van hen die die oorlog bewust hebben meegemaakt, aan overlijden toe is of al gestorven, ontdekt men dat de jongeren er weinig of niets van weten. Auschwitz, Dachau, Buchenwald... ze kennen de plaatsnamen niet eens. Steeds sterker klinken de stemmen dat de collectieve oorlogsherinnering niet mag vervagen en nodig aan een update toe is.

Kerk en Vrede is uiteraard niet erg voor verhalen over aanslagen in de Tweede Wereldoorlog, maar wel voor bezinning naar aanleiding ervan. Daarom hier een stukje intern-Duitse verzetsgeschiedenis, dat na 70 jaar bevrijdingstijd alsnog een bezinningsfilm heeft opgeleverd.

Dat verzet tegen de Hitler-dictatuur heeft regelmatig plaatsgevonden. In de twaalf jaren van zijn schrikbewind was Adolf Hitler doelwit van 42 samenzweringen of aanslagen. Daarvan hebben er slechts twee hun doel heel dicht genaderd, maar zijn uiteindelijk toch mislukt.

De bekendste mislukking was de aanslag van Claus von Stauffenberg op 20 juli 1944. Tijdens een militaire top-briefing ontplofte een bom, vier mensen werden gedood, Hitler echter werd slechts aan zijn hand gewond. Von Stauffenberg werd in Berlijn gearresteerd en de volgende dag geëxecuteerd, zijn vijf kinderen kregen verplicht andere namen. Pas in 1980 werd hij als verzetsheld geëerd met een standbeeld in de voormalige tuin van zijn residentie in Berlijn.

De andere, bijna gelukke aanslag op Hitler had al eerder plaatsgevonden, en wel op 8 november 1939. Het was een solo-onderneming van de 36-jarige timmerman Johann Georg Elser. Later zal deze verklaren: "De

sinds 1933 door mij geconstateerde ontevredenheid bij de arbeiders en de sinds de herfst van 1938 vermoedelijk ophanden zijnde oorlog hielden mijn gedachten steeds bezig. Die dictator moest dus weg, ik moest wat doen."

Elser zag de mogelijkheid voor een aanslag in de Bürgerbräukeller in München. Adolf Hitler, Joseph Goebbels, Rudolf Hess, Heinrich Himmler en andere nazi-'hoge pieten' hadden de gewoonte om daar elk jaar op 8 november samen te komen om hun eigen mislukte staatgreep te herdenken. Op diezelfde datum namelijk hadden ze die in 1923 uitgevoerd in de hoop daarmee de Weimar-republiek omver te werpen. De *Putsch* mislukte, was dan ook slecht

Johann Georg Elser.

der in te bouwen. Perfectionist als hij was zette hij, voor het geval de tijd klok toevallig stil zou blijven staan, er een reserveklok bij. Om te voorkomen dat de gasten het tikken van de klokken zouden kunnen horen ver-

Elser installeert de bom in de kelder. Still uit de recente film "Elser - Er hätte die Welt verändert".

voorbereid, er vielen 16 doden, maar de hoge 'kameras' ontsprongen de dans. Sindsdien vierden ze dit elk jaar in de kelder van de Münchense brouwerij.

Elser knutselde zelf een bom in elkaar om daarmee de kelder de lucht in te jagen. Hij liet zich er dertig nachten insluiten om een bom in de dragende pilaar van de kel-

pakte hij het hele apparaat in geluiddempend materiaal.

Op 8 november, 21:20 uur, ontplofte de dom met een daverende klap. Het plafond kwam in zijn volle omvang naar beneden; de zaal was één puinhoop. Acht mensen werden gedood, ruim vijftig gewond, de 'hoge omes' ontsprongen opnieuw de dans. En Hitler? Hij was er niet bij. Omdat er buiten

een zware nevel hing, had hij ertegen opgezien om met de auto door de mistige nacht naar Berlijn terug te rijden. Hij had zich naar het station laten rijden en de sneltrein genomen. Toen de bom ontplofte was hij exact 13 minuten de deur uit...

Elser zelf was intussen op weg naar Zwitserland. Maar nog voordat de bom in München afging, werd hij aan de grens gearresteerd. Niet vanwege de bomaanslag, maar vanwege zijn bagage: de douane vond daarin een prentbriefkaart van de Bürgerbräukeller en onderdelen van een ontstekingsmechanisme. Dan beginnen eindeloze verhoren.

Gestapo-chef Müller dwingt Elser om 'Heil Hitler' te zeggen, maar deze reageert telkens met 'Mahlzeit'. Müller kan zich niet voorstellen dat Elser het op eigen houtje gedaan heeft en hij vermoedt dat de Britten erachter zitten. Op die vraag daarover schertst Elser: "Ja, ik kreeg een telefoontje van Churchill." Dan worden de verhoren verscherpt, hij wordt gefolterd, en een paar dagen later bekent hij alles. "Door mijn daad heb ik alleen groter bloedvergieten willen verhinderen", zegt hij in het proces-verbaal. Hij wordt naar Dachau verbannen en daar op 9 april 1945 gefusilleerd.

Het proces-verbaal wordt pas in 1969 voor publiciteit vrijgegeven maar raakt dan eigenlijk nauwelijks bekend. Het is regisseur Oliver Hirschbiegel die er een speelfilm van heeft gemaakt, die onlangs in de Duitse bioscopen is gepresenteerd: "Elser - Er hätte die Welt verändert". Hij zou inderdaad behalve Duitsland ook de wereld hebben veranderd. Zeker als door zijn moedige actie de hele Tweede Wereldoorlog misschien wel verder niet zou zijn doorgedaan.

De bom is, helaas, dertien minuten te laat ontploft...

'Nooit lichter ving de lente aan'

door Arie de Bruijn

De keuze voor *Nooit lichter ving de lente aan*, lied 709 uit het LIEDBOEK, 'Zingen en bidden in huis en kerk', heeft twee redenen. Allereerst de herdenking van 70 jaar bevrijding, maar ook het overlijden van de dichter van dit lied, Ad den Besten op 31 maart jl. Een reflectie over 4 en 5 mei, want wij vieren dan dat droefheid tot blijdschap mocht worden. Op 4 mei zwijgen we eerbiedig, proberen we de droefheid te proeven die vooraf ging aan de bevrijding. Ongeveer zoals Kyrie en Gloria met elkaar verbonden zijn in de liturgie.

Ad den Besten.

Bij 'getijden van het jaar' vinden we de rubriek *Bevrijdingsdag* met twee liederen: 708 *Wilhelmus van Nassouwe* en 709 *Nooit lichter ving de lente aan*. Ad den Besten kan met beide liederen in verband worden gebracht. In 1983 schreef hij een dissertatie over het *Wilhelmus*, met o.a. de stelling dat met grote waarschijnlijkheid Marnix Heer van Sint-Aldegonde als de auteur van ons volkslied moet worden aangemerkt. En van lied 709 is hij de dichter. Dit lied is gemaakt naar aanleiding van de beroemde woorden van K.H. Miskotte uit diens bevrijdingspreek: 'Gods vijanden vergaan'. Miskotte preekte tijdens een dankdienst op 9 mei 1945 in de Nieuwe kerk op de Dam in Amsterdam. Hij zei: "De macht die zich in de Duitse samenleving openbaarde, de haat jegens de Naam, het

antisemitisme, dat is de vijand van God. In de moord op de Joden, heeft men de stem van de God van de Joden, de God van Jezus willen smoren". En ook: "Wat zich met geweld een baan wilde breken, meer nog, naar de wereldheerschappij streefde, was een nieuwe staat, een nieuwe religie, de opheffing van het christelijk geloof, de fabriek van een nieuw mensentype werkte reeds op volle toeren; de nieuwe heiden, gehard, gestaald, zonder remmen, zonder hart, zonder geweten, de volmaakte automaat werd afgeleverd aan 's werelds afzetgebied. De wereld zou inderdaad in korte tijd totaal omgekeerd zijn".

Miskotte vroeg zich af: "Hoe konden wij zo'n willige prooi worden van deze heidenom? Hebben we het als onschuldig afgedaan toen haar stem voor het eerst klonk? Zagen we er aanvankelijk wel iets in? Waren wij laffe belijders van Christus? Toen de stem ons eenmaal in zijn ban had, hebben we op den duur onze ogen gesloten. Uit zelfbehoud? Uit angst?" Maar nu (mei 1945) kunnen we zeggen: "Gods vijanden zijn vergaan. Is er na de droefheid perspectief? vroeg Miskotte zich af in die meidagen van 1945. Hij zei: "Dat is er vanuit het hart van Jezus Christus!" Ja, "om ons zingt de wind, de adem, de geest der vrijheid... die ons is geschonken: een morgen, een lentemorgen, een open weg, een nieuw gebied!"

In couplet 3 kantelt de tekst: Hoe reageren wij als vluchtelingen ons land als het beloofde land zien? Couplet 4 en 5 zijn dan ook een gebed om vergeving: 4. 'O God, wat zijn wij dwaas geweest', ... en 5. 'Vergeef het ons! Raak ons weer aan ... God, laat ons niet vergaan!', m.a.w. verhoed, dat ook wij uw vijanden worden...

Nooit lichter ving de lente aan

709

Bevrijdingsdag

1 Nooit lich-ter ving de len-te aan
dan toen uw hand ons volk be-vrijd-de.
Hoe heb-ben we in dat schoon ge-tij-de
ver-heugd maar hui-ve-rend ver-staan:
Gods vij-an-den ver-gaan.

- 2 De winter leek voorgoed voorbij
en voor ons lag de volle zomer;
de macht was eindelijk aan de dromer,
de nieuwe mens, zo droomden wij,
verbrak de slavernij.
- 3 Maar winters werd het in dit land:
't is kil rondom en in ons midden,
In onze mond verstart het bidden,
doodskou gaat uit van onze hand
naar mens en dier en plant.
- 4 O God, wat zijn wij dwaas geweest,
dat we aan de vrijheid zó gewenden,
dat wij de vijand niet herkenden,
in opstand tegen U, het meest
in eigen hart en geest
- 5 Vergeef het ons! Raak ons weer aan
met levensadem, lente-tijding,
en doe met krachten ter bevrijding
ons hier in Christus' vrijheid staan.
God, laat ons niet vergaan!

De melodievercomponist Willem Vogel kwam op het originele idee om net als Ad den Besten te werken met citaten, maar dan met muzikale citaten uit vijf melodieën van kerkliederen. Zo ontstond een citatenmelodie. Alleen de laatste regel is een citaat uit een psalmmelodie; de andere citaten zijn melodieën uit de 18e (regel 2) en 19e eeuw (regels 1 en 4 uit de Evangelische gezangen van 1806 en regel 3 Bastiaans).

De Nederlandsche Gedenckclanck van Valerius (regel 1) verscheen al in 1626. Knippen plakwerk dus, maar wel met smaak!

©2013 Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, 's-Gravenhage
©2013 BV Liedboek, Zoetermeer.

UW AGENDA

20 juni

Wereldvluchtelingendag

Miljoenen vluchtelingen wereldwijd vragen om onze bescherming. Op en rond deze dag zijn ook in Nederland allerlei activiteiten. De Dag is uitgeroepen door de VN. Diverse locaties. Raadpleeg voor een overzicht van activiteiten <http://wqd.nl/Vajlt>

24 juni

Den Haag, Vredeseducatie

Op woensdag 24 juni 2015 zal Kerk en Vrede een aantal lessen Vredeseducatie presenteren in de aanloop naar de Vredesweek 2015, die duurt van 19-27 september. Als plaats van samenkomst is Den Haag gekozen: de internationale stad van vrede en recht. Prof. Dr. Ir. Joris Voorhoeve, Lector Internationale Vrede, Recht en Veiligheid aan de Haagse Hogeschool, zal onze gastheer zijn. Tijd en plaats: 13:30-16:00 uur in de Haagse Hogeschool. Verdere info: www.kerkenvrede.nl

t/m 30 juni

Gouda, Tentoonstelling over Gandhi

Tentoonstelling "Geweldloze actie –Vrede is de weg". Deze tentoonstelling geeft een beeld van het leven en denken van Mahatma Gandhi. Hij is nog steeds een voorbeeld voor mensen die zoeken naar een vreedzame oplossing van conflicten.

Plaats: Museum voor Vrede en Geweldloosheid, Turfmarkt 30, Gouda.

Info: 015-7850137 of www.vredesmuseum.nl.

1 t/m/3 juli

Internationale conferentie Derde Haagse Vredesconferentie

Voor studenten. De conferentie herinnert aan de Derde Haagse Vredesconferentie die in 1915 zou worden gehouden maar niet doorging omdat WO-1 was uitgebroken. De conferentie draait om door de studenten te schrijven essays. Organisatie: Haagse Hogeschool. Info: sites.thehagueuniversity.com.

5 juli, 2 augustus, 6 september, 4 oktober

Wake Detentiecentrum Zeist Elke eerste zondag van de maand om 16.30 uur, Richelleweg 13, Soesterberg. Breng bloemen mee! Info: 030-6920592 / 06-38795678 of 030-6975362 / 06-29025008 en www.wakezeist.nl

12 juli, 9 augustus, 13 september, 11 oktober

Schipholwakes

Iedere tweede zondag van de maand van 14:00-15:30 uur. In de nieuwe Schipholgevangenis zitten veel mensen die niet in Nederland mogen (ver)blijven, omdat ze niet over voldoende papieren beschikken.

Met deze wakes willen we een teken van solidariteit aan de migrantengevangenen geven. Ook willen we duidelijk maken dat wij grote vragen hebben bij het opsluiten van mensen die niets misdaan hebben.

Info: www.schipholwakes.nl

15 juli t/m/ 15 augustus

Groesbeek Tentoonstelling 'De atoombom en de mensheid'

Schilderijen en foto's over de gevolgen van de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki. Met aandacht voor de latere atoomproeven. Locatie nog niet bekend. Org: Museum voor Vrede en Geweldloosheid, Werkgroep Vredesinitiatieven. Info: 015-7850137 en www.vredesmuseum.nl.

19-27 september

Vredesweek

"Vrede verbindt"

Het motto voor de Vredesweek 2015 is 'Vrede verbindt'. Met dat motto roept PAX op tot ontmoeting en verbinding en worden moedige bruggenbouwers, zowel in Nederland als in conflictgebieden, in de schijnwerpers gezet.

Info: www.paxvoorvrede.nl

Een pyromaan als brandweercommandant

door Bram Grandia

Sinds 14 mei is Ayelet Shaked minister van justitie in Israël. Deze 39-jarige vrouw, die behoort tot de extreemrechtse partij 'Het joodse Huis' (vooral een partij van en voor kolonisten), steekt niet onder stoelen of banken hoe ze over Palestijnen denkt. Een paar citaten. Ze zijn niet meer terug te vinden op haar facebookpagina.

Daar schreef ze vorig jaar juli o.a.: "Achter iedere terrorist staan dozijnen mannen en vrouwen, zonder wie hij zich niet kan engageren met het terrorisme. Het zijn allemaal vijandige strijders, en hun bloed zal op al hun hoofden zijn. Dat geldt ook voor de moeders die hun martelaren met bloemen en kussen naar de hel sturen. Zij moeten hun zonen volgen, net zo goed als de huizen waarin zij hun slangen opvoedden. Anders zullen daar nog meer slangen gebaard worden (..) Zij moeten sterven en hun hui-

zen moeten vernietigd worden, zodat ze niet nog meer terroristen kunnen dragen." Staand achter de operatie in Gaza verklaart Shaked het hele Palestijnse volk tot vijand en rechtvaardigt hun vernietiging, inclusief de ouderen en de vrouwen, de steden en de dorpen, de Palestijnse eigendommen en de Palestijnse infrastructuur. Dit is precies wat er in de oorlog tegen Gaza gebeurde. Noch burgers, noch ziekenhuizen, noch huizen, noch infrastructuur waren heilig. Vernietiging was het doel. Het is alsof je bij Shaked in de meest vreselijke toespraken van Julius Streicher en Josef Goebbels bent beland. Hier wordt opgeroepen tot genocide. Dit is faraotaal. Erger nog. In Exodus 1 lezen we dat de farao van Egypte zegt dat de vroed-

vrouwen de joodse jongetjes moeten doden, maar de meisjes mogen laten leven. Zij zullen tot slavinnen zijn. Shaked gaat een stap verder. Ook de Palestijnse

Ayelet Shaked: Een genocidale minister van justitie in Israël.

meisjes moeten vernietigd worden. Uitgerkend zij wordt uitgekozen tot minister van justitie. Onder haar leiding zal het ministerie van justitie tot een ministerie van onrecht worden. Recent las ik in de kerk Jesaja 5 over Israël als wijngaard, als proeftuin van het recht. Die wijngaard werd een poel van onrecht. De profeet Jesaja zegt over God in relatie tot de wijngaard: "Hij verwachtte goed bestuur, maar zie, het was bloedbestuur;

rechtsbetrachting, maar zie het was rechtsverkrachting" (Jesaja 5:7). Dat zie ik tot mijn verdriet weer gebeuren in Israël. Als Europa en de VS ook in deze situatie Israël door dik en dun blijven steunen, steunen ze bewust een moorddadig regime. Gelukkig zijn er binnen Israël veel tegenstemmen. Ik denk aan de dappere organisatie 'Breaking the silence', (www.breakingthesilence.org). Daar zijn militairen die bekennen wat ze dagelijks moeten doen.

Zij brengen aan het licht wat in het donker gebeurt. Een parlamentslid van de Zionistische Unie reageerde: "Ayelet Shaked als minister van Justitie aanstellen, is hetzelfde als een pyromaan tot hoofd van het brandweerkorps benoemen."